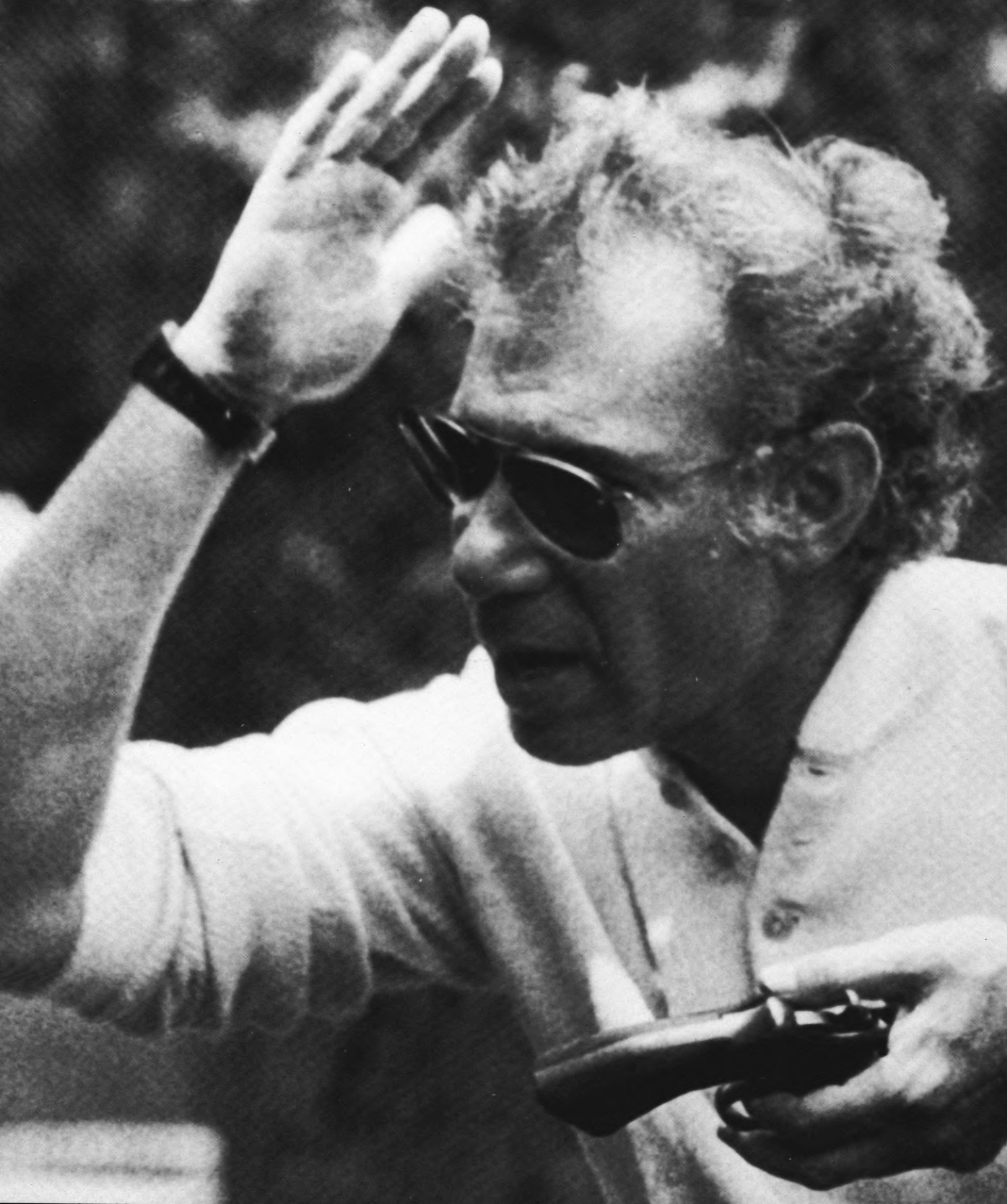

Møde med Bob Rafelson

Ebbe Iversen

At møde Bob Rafelson er en fascinerende og ikke ligefrem afslappende oplevelse. Instruktøren af »Five Easy Pieces«, »The King of Marvin Gardens«, »Stay Hungry« og senest den nye filmatisering af »Postbudet ringer altid to gange« er en intens og intellektuel alvormand, som taler hurtigt og ikke kan sidde stille længe ad gangen på sin stol, men må bevæge sig – stadig talende – rastløs omkring i værelset, hvor samtalen foregår. Skønt han ikke behandler intervieweren uvenligt eller arrogant, er han helt blottet for mange andre amerikanske filmfolks hyggespredende og uhøjtidelige humor, og han giver mere uforbeholdne udtryk for vrede og bitterhed, end filmfolk normalt tillader sig i en interview-situation.

Disse markante karaktertræk hos Bob Rafelson er ikke lette at få øje på i den lidt tunge og omstændelige »Postbudet ringer altid to gange« (jfr. Peter Schepelerns anmeldelse i Kos. 153), så det er nærliggende at spørge ham, hvad der egentlig fik ham til at filmatisere James M. Cains roman fra 1934. Han siger:

»Jeg blev interesseret i romanen på grund af dens narrative styrke. Den er en historie, som begynder med sex og ender med passioneret kærlighed. Og med hensyn til de tidli-

utviklende sammen med, at man i det hele taget hverken kan lide ham eller Jack Nicholson, der jo har den mandlige hovedrolle som Frank Chambers. Nicholson kan man ikke lide, fordi han ikke er nogen facil skuespiller, og de amerikanske kritikere har – med undtagelser – heller ikke kunnet lide Rafelsons tidligere film, især ikke »The King of Marvin Gardens«. De kunne lide »Five Easy Pieces«, og lige siden har de ment, at han burde blive ved med at lave dem om og om igen, konstaterer han bittert og fortsætter:

»På den anden side er det nu i visse kredse i USA blevet mode at kunne lide »The King of Marvin Gardens«, netop fordi man oprindeligt hadede den ved premieren. USA er totalt forfaldent til modefænomener – man må hele tiden, eller i hvert tilfælde i gennemsnit hvert fjerde år, finde sig nye helte at beundre. I den forbindelse ved jeg ikke, om mine film har en mere europæisk end amerikansk kvalitet. Mange har sagt det til mig, men for mig selv er filmene meget amerikanske. Det kan være, at amerikanerne snarere er vrede på mig, fordi jeg ikke spiller spillet«.

»Hvad jeg mener med at spille spillet? Lad mig give et konkret eksempel. En særdeles

berømt kvindelig amerikansk kritiker – jo, det var Pauline Kael – kom hen til mig efter premieren på »Five Easy Pieces«. Hun sagde, at hun desværre ikke skulle anmelde filmen, fordi de var to alternerende kritikere, men at hun holdt meget af den og gerne ville udtrykke sin begejstring under en frokos sammen med mig. Hun sagde videre, at hun var ekstra imponeret over filmen, fordi den jo var min første. Jeg gjorde hende opmærksom på, at det var den ikke, at hun faktisk selv havde anmeldt min første film, og at hun havde skrevet, at hun havde lyst til at gå efter fem minutter af filmen. Så jeg forklarede hende, at jeg gerne ville spise frokost med hende, hvis vi kunne gøre det på fem minutter«.

»Siden har Pauline Kael næppe kunnet lide mig, men hvis jeg kunne bære hendes fornærmelse med hensyn til min debutfilm, burde hun vel også kunne bære min fornærmelse. Det er, hvad jeg mener med ikke at spille spillet, men i øvrigt læser jeg ikke Pauline Kael og sjældent kritikere i det hele taget. Amerikanske kritikere ved intet om film, kun om modestrømninger, og de kan ikke skade en kommerciel film – se på »Stir Crazy« (»To tosser bag tremmer«), som de sablode ned, og som blev en stor publikums-succes – men nok en »lille« film. Jeg er sikker på, at skandinaviske kritikere ikke har samme skadefryd, at i f.eks. ikke afskrev Ingmar Bergman for tid og evighed, da »Slangens æg« mislykkedes for ham i München. Men amerikanerne er anderledes, de vil hellere hovore end give en instruktør en ny chance«.

Til venstre Bob Rafelson. Til højre scene fra »Five Easy Pieces«. Yderst til højre scene fra »Stay Hungry« og nederst scene fra »The King of Marvin Gardens«

gere filmatiseringer af bogen mener jeg, at min er den eneste, der er trofast mod James M. Cain. Viscontis »Osessione« var en meget vigtig film, begyndelsen på neorealismen, men den var en helt anden film end »Postbudet ringer altid to gange«, mens MGMs version fra fyrrerne havde en forkert periode-atmosfære. Den havde en typisk englænder i ægteemandens rolle, skønt han dog er græker, og den var underlagt datidens censur. Den var en film om personernes garderobers omfang!«

»Selv har jeg nok foretaget visse ændringer i romanen handling, men kun for at formidle dens ånd på en måde, så jeg ikke svigter min egen. Især har jeg ændret slutningen, for jeg fandt det unødvendigt at vise, at den mandlige hovedperson bliver henrettet. Tragedien er ikke, at han mister livet, men at han mister den, som han elsker, og jeg føler, at man ved at lade historien ende på min måde skaber en stærkere slutning«.

Bob Rafelson fortæller, at filmen er meget kontroversiel i USA, hvor folk enten elsker eller hader den. Hadet hænger for ham at se

Bob Rafelson bekræfter, at han generelt laver film med beskedne budgetter. »Postbudet ringer altid to gange« har været væsentligt dyrere end hans tidligere film, fordi Jack Nicholson i dag skal have et stjernehonorar af samme størrelsesorden som det samlede budget for Rafelsons tre første film. Nicholson og Rafelson er nære venner – Nicholson medvirkede jo også i både »Five Easy Pieces« og »The King of Marvin Gardens« – og Nicholson ville formentlig have medvirket i »Postbudet« helt uden honorar, hvis Rafelson havde bedt ham om det. Men netop fordi de er venner, bad han ham ikke.

Bob Rafelsons førømtalte debutfilm var »Head« fra 1968 med popgruppen The Mon-

kees, og efter den tredje han ikke, at han nogen sinde fik lov til at lave film igen. Derfor var han selv overrasket over »Five Easy Pieces«s succes, men nu er han ved at være træt af den, fordi den har forfulgt ham lige siden. Kan han selv se visse gennemgående temaer i sine udadtil meget forskellige film?

»Ikke noget teoretisk tema, men filmene handler altid om personernes psykologi og karakter. Jeg ser ingen generelle motiver gå igen, for jeg vil gerne ændre mig hele tiden – opføre mig på en måde, som ingen forventer af mig, blive kendt for altid at gå skødesløst klædt og så pludselig en dag møde op i smoking, hvor latterlig den end er. For hvorfor skal man lade sig overvælde af andres indtryk af én? Således ser jeg også på mine film, og ikke kun »Postbudet«, men også »Stay Hungry« er meget forskellig fra de tidligere.

telse af filmen, og det medførte voldsomme skænderier. Man har siden efter fyringen påstået, at jeg forsøgte at dræbe en af studiets executives med et stålaskébæger, hvilket naturligvis er løgn. Men det er rigtigt, at jeg tog hårdt fat i ham, og det var, hvad jeg ønskede at gøre. Hvis jeg havde villet dræbe ham, så havde jeg dræbt ham, vær sikker på det«, siger Bob Rafelson helt alvorligt og uden antydningen af et smil. Intervieweren får her en anelse sved på panden, men Rafelson fortsætter, mens han vandrer hid og did i lokalet:

»At jeg ellers altid arbejder uden for de store studier, er også af politiske grunde. Jeg tror, at det etablerede filmsystem kun kan gøre mig skade. Og det bekræftes af, at oplevelsen med »Brubaker« var yderst smertefuld for mig – især, fordi jeg havde lavet

franskmandene pludselig en masse af dem, og så måtte de have dem kategoriseret på én eller anden måde. Det var i virkeligheden et rent bureaukratisk fænomen, men sådan skabte man auteur-teorien, som et kategoriseringsredskab. Selv er jeg blandt auteur-tilhængerne en helt, fordi mine film ikke har kommerciel succes – her lyder jeg noget krukket, det kan jeg godt selv høre – men jeg ser selv anderledes på det og afskyr i øvrigt ubeskedenhed. De venstreorienterede elsker mine film, fordi de tror, at filmene er anti-amerikanske, men det er ikke tilfældet. Skal jeg endelig sætte en etiket på mig selv, er jeg anarkist, og mit personlige liv er ét stort rod. Men jeg er anti-establishment, det er jeg enig i, og jeg kan da i øvrigt godt lide politiske film og elskede f.eks. »Harlan County«.

Fine versioner af »Postbudet ringer altid to gange«

Det betyder ikke, at man ikke forbliver den samme person, men at man tillader nye facetter af personligheden at komme frem. Som min næste film vil jeg f.eks. gerne lave en ny musical – min debutfilm var også en musical – og gør jeg det, vil alle sige, at nu er jeg gået på kompromis. Men hvis jeg nu har lyst til at lave en musical?».

»Hvad angår finansieringen af mine film, går jeg aldrig til de store studier, men nøjes hellere med at lave en film hvert fjerde eller femte år. En enkelt gang skulle jeg arbejde for et af de store studier: jeg skulle instruere »Brubaker«, men blev fyret ti dage inde i optagelserne. Man forlangte, at jeg skulle ændre en lang række ting i min egen opfat-

meget grundig research, havde levet i et fængsel og var tæt på at blive voldtaget dér. Samtidig ville »Brubaker« have været min eneste film, som ikke var baseret på mit eget manuskript. Jeg skriver ellers altid – eventuelt sammen med en medforfatter – mine manuskripter selv, ikke med udgangspunkt i en abstrakt idé, men i nogle mennesker. Men af den grund går jeg ikke ind for auteur-teorien, og jeg beundrer mange film, der ikke har manuskript af deres instruktør, ligesom jeg absolut ikke tænker på mig selv som en auteur«.

»Auteur-teorien er i det hele taget meget misforstået. Den opstod på den måde, at efter en periode uden amerikanske film så

Bob Rafelson mener, at der muligvis er den forskel på europæisk og amerikansk film, at man i Europa har mere tålmodighed til at opdage både filmens væsen og de skildrede personers natur, mens amerikanerne vil have tingene mere enkle og vil kunne genkende helten, når han viser sig på lærredet. I Rafelsons egne film er der ingen rene helte eller skurke, for sådan er mennesket jo ikke, og det kan også være medvirkende til deres manglende popularitet i USA.

Kosmorama: »Hvordan kan man som anarkist bestride den magtposition, som det vel trods alt altid er at være instruktør?»

»At være instruktør er at udøve en komplikeret form for forførelse. Når jeg laver film, er jeg oppe hele natten og tænker på næste dags optagelser, hvordan jeg kan inspirere

mine medarbejdere til at give mig de rigtige svar på mine spørgsmål. Jeg er vel en slags velvillig despot – vel at mærke så længe tingene fungerer professionelt, kameraet og lyssætningen og al den slags, for fungerer det ikke, forsvinder velviljen, og så er der kun despoten tilbage. Men stadig er det vigtigste for en instruktør at have tiltro til, at de andre kan få bedre ideer end én selv, for uden den tiltro modtager man ingen inspiration. Jeg ved ikke, om en film i sidste ende er én persons vision, for uden Jack Nicholson og fotografen Sven Nykvist var »Postbudet« ikke blevet til den film som den er.

Samtidig har Bob Rafelson stadig en følelse af, at han er en amatør, som egentlig ikke kan lave film. Den følelse betragter han som vigtig, for det er en del af hele den kreative proces, at man bliver ved med at lære noget nyt, at udvikle sig. Inderst inde ved han godt, at når han går i gang med at lave en film, vil han også kunne klare at lave den færdig. Men for ham er det stadig en pinefuld proces, fuld af tvivl og spørgsmålstegn. Han siger:

»Sagen er jo, at hvis fire instruktører skulle filme samme scene – for eksempel os to, der sidder og taler sammen – ville de gøre det på fire vidt forskellige måder. Gjørde man det som en konkurrence, et race, ville jeg vinde, for jeg ville være den hurtigste – jeg ville lave et klart halvtotalebillede, mens Fellini f.eks. ville gøre således...« (Bob Rafelson rejser sig, holder et imaginært kamera i hænderne, styrter ud ad en dør, kommer ind ad en anden dør, lægger sig ned og kryber hen ad gulvet med det usynlige kamera).

»Men hurtighed er ikke det samme som kompetence. Hurtighed er det samme som TV, ikke som film, så jeg ville ikke glæde mig over min »sejr« i denne konkurrence. Alligevel kunne det være et interessant eksperiment at lade fire instruktører optage samme scene, for man ville da se, hvor forskelligt instruktører arbejder. Personligt er

Jessica Lange i Rafelsons »Postbudet ringer altid 2 gange«

jeg aldrig munter, når jeg laver film, jeg smiler ikke og slapper ikke af, men opfører mig således...« (Her rejser Bob Rafelson sig igen fra sin stol, ser længe og indtrængende på interviewereren, klør sig på hagen, går rundt i cirkler, står længe ubevægeligt stirrende igen, gravalvorlig. Intervieweren får nu sved på håndfladerne og erindrer siden, at Bob Rafelson faktisk kun smilede én gang under hele den timelange samtale).

Kosmorama: »En af Deres kolleger har tidligere udtalt til Kosmorama, at hvis man som instruktør kan bevare 50 procent af sin oprindelige vision i den færdige film, er det godt klarat. Er De enig?«

»Det er noget vrøvl. Kan man ikke bevare 100 procent af visionen, skal man ikke lave filmen, og det er også derfor, at jeg kun laver en film hvert fjerde eller femte år. Jeg vil i mine film fastholde en stil og en atmosfære, som jeg nægter at gå på kompromis med. Atmosfære er umådeligt vigtigt. Hvis De går hen ad gaden i gråvej, og solen bryder frem, lægger De så ikke mærke til det? Sådan er det at lave film, og en kamerabevægelse er i sidste ende en del af instruktørens personlighed. Alle instruktører arbejder forskelligt med kameraet – jævnfør mit eksempel med Fellini – og selv foretrækker jeg, at tilskueren slet ikke bemærker dets bevægelser. Her kan man lære af Max Ophüls, som

at få en slags sympati for dem, selv om de rent faktisk er mordere«.

»Hvis De føler et dilemma i Deres syn på disse to mennesker, er det godt. Det drejer sig om moral, og moral er at føle sig usikker, ilde tilpas, mens sikkerhed omvendt er lig med overfladiskhed. Moralske problemer er altid foruroligende, og min hensigt med »Postbudet« er præcis, at man skal føle sig moralsk foruroliget. Jovist, de to hovedpersoner begår et mord, men da jeg i min research til »Brubaker« opholdt mig i et fængsel, følte jeg mig mere sikker sammen med mordere dér end sammen med så mange andre – jeg hentyder ikke til psykopatiske masse-mordere, men til folk, der har begået et passionsmord. De har gjort det, én gang for alle, mens kriminalitet for andre er en latent tilstand«.

»Min film ville være amoralsk, hvis de to hovedpersoner til sidst kørte bort i solnedgangen. Men det gør de jo ikke, historien er en tragedie, og de to hovedpersoner er selv rædselsslagne over det mord, de begår. Så stærk kan en passion altså være, måske ikke for alle mennesker, og dog? Masser af mennesker går rundt og ønsker én eller anden død, men tør bare ikke påtage sig ansvaret for denne død, og i mine øjne er der ingen moralsk forskel mellem dette ønske og selve handlingen. Men samtidig er der i filmen, og

Bob Rafelson instruerer Jessica Lange

var den største, et geni! Hvis man bemærker kameraets bevægelser, og hvis stilen bliver vigtigere end de skildrede personer, så er den slet ikke stil mere. Kamerabevægelser er i sig selv ikke stil – stil kommer fra personernes indre«.

Kosmorama: »Hvad angår personernes indre, kan man godt føle sig lidt splittet i sit syn på de to hovedpersoner i »Postbudet ringer altid to gange«. Man kan jo dårligt undgå

også hos James M. Cain, en slags religiøs holdning i begrebets videste forstand. Religion eller ej, så handler det om, at man er, hvad man gør mod andre – medmindre man da lige er Job (her smiler Rafelson samtaltens eneste smil. E.I.). »Postbudet ringer altid to gange« handler om en skyld, som må betales, og om, at man skal dømmes på sine handlinger og ikke på noget som helst andet«.